

גם גוים צריכים להיות דתיים!

Category: בראשית, ויגש

את ה-25 בדצמבר מציינת היהדות בדרך של שלילה, באי לימוד תורה. בפרשתנו, ישנה התייחסות חיובית לדת שאינה יהודית: יוסף ניצל ממוות בזכות כוהני הדת של מצרים והוא גומל להם כשמותיר את רכושם ברשותם, בעוד הוא מלאים את רכוש שאר אזרחי מצרים.

מהבעל-שם-טוב אנו לומדים שגם גוי צריך להיות מאמין, כי יראת ה' הופכת את העולם למקום טוב ובטוח.

מתי בחורי ישיבה סוגרים את הגמרא

בימים אלו חל מה שמכונה בהלכה "יום אידס". אצל היהודים זהו בוודאי לא יום חג, אלא יום חופש שבו ניתן לצאת לבלות עם המשפחה וכדומה. כשהייתי בישיבה, כך זכור לי, היה יום זה "יום חג", ולא סתם 'חג' בעלמא, אלא ה'חג' הכי גדול שיכול להיות אצל בחורי ישיבה.

נקדים דברי רקע להבהרת הדברים: בכללות יהודי מחויב ללמוד תורה בכל רגע פנוי, כפי שאנו אומרים בקריאת שמע "ודברת בס"ב בשכבך ובקומך", וכן כתוב "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד יומם ולילה". כלומר, כל גבר אחרי גיל בר-מצוה מחויב לנצל כל רגע פנוי מזמנו ללימוד תורה, אלא שהתורה עצמה מתירה לאדם ללכת לעבוד מפני שהוא מחויב לפרנס את משפחתו כפי שהתחייב לכך בכתובה שלו, ולכן מותר לו לבטל תורה כדי להתפרנס. באותה מידה אדם מוכרח לאכול ולישון ולקיים את כל שאר צרכיו. אולם אם יש לו רגע פנוי שבו הוא לא עייף ולא עסוק בצרכים חיוניים אחרים ² הריהו מחויב בזמן הזה ללמוד תורה ואסור לו להתבטל לחינם.

על אחת כמה וכמה שהדברים נכונים בחייהם של תלמידי ישיבה, שאין עליהם דאגת פרנסה ואף אחד לא תלוי בהם, ואדרבה, נותנים להם את כל צרכיהם מן המוכן, הרי הם בוודאי מחויבים לנצל כל רגע פנוי ללימוד התורה. ולכן בישיבה אין יום שבו הם לא מחויבים ללמוד, וברור שאי אפשר סתם לבזבז את הזמן. זה לא אומר שבחורי הישיבה אכן לומדים כל הזמן ללא הפוגה, בוודאי שהם מתבטלים פה ושם, אבל הם לא מתבטלים בצורה רשמית, ומבחינת הישיבה יש תמיד "סדר" של לימוד תורה.

רק פעם אחת בשנה הדברים משתנים: בתאריך עשרים וחמש לדצמבר תלמידי הישיבה פטורים בצורה רשמית מלימוד התורה, אמנם לא כל היום אלא רק משקיעת החמה ועד חצות הלילה. וכל כך למה?

משום שבאותו יום חוגגים את לידתו של 'אותו האיש', ובפרט שהוא היה יהודי, ולכן נוהגים שלא ללמוד תורה באותו יום כדי שהתורה הזאת לא תיזקף לזכותו. כלומר, אנחנו לא מעוניינים

שנשמתו תשאב חיות מהתורה שיהודים לומדים באותו לילה. ('שערי הלכה ומנהג' כרך ג עמ' סד ואילך).

אנו רואים אפוא מכל זה שהיהדות אכן מתייחסת ליום הזה, אם כי בדרך של שלילה, אבל לא מתעלמים לגמרי מן היום הזה.

הכמרים של מצרים מצילים את יוסף

בפרשתנו אנו מוצאים דווקא התייחסות חיובית לעניין שקשור לדת אחרת.

בפרשת השבוע מסופר על הרעב שהכה במצרים: "ולחם אין בכל הארץ כי כבד הרעב" (ויגש מז, יג). בתחילה, המצרים רכשו אוכל בכסף שהיה ברשותם, ויוסף אגר את כל הכסף שהיה בארץ מצרים ובארץ כנען לממשלת פרעה. לאחר מכן הם נתנו את המקנה שלהם, סוסים וחמורים וכל מה שהיה ברשותם, בשביל לקבל אוכל. כשגם זה נגמר להם, יוסף קנה אותם בתור עבדים לפרעה, וכמו כן הוא קנה את האדמות שלהם, והכל נהיה רכוש של פרעה. 'קומוניזם' במיטבו. אלא שבמקרה הזה הכול היה מרצונם כדי להשיג אוכל.

הייתה רק קבוצה אחת מצומצמת מאד מקרב האוכלוסייה שלא הייתה צריכה למכור את עצמה לעבדים. הם היו ה'כוהנים', כומרי הדת של מצרים, שקיבלו קצבת אוכל מיוחדת מידי הממשלה. כלומר, המנהיגים הרוחניים של מצרים קיבלו יחס מיוחד מאת יוסף.

נשאלת השאלה: מדוע באמת יוסף התנהג אתם בצורה אחרת מאשר עם שאר אזרחי מצרים? במה זכו כהני הדת שהיו עובדי עבודה זרה?

ה'תרגום ירושלמי' מביא משהו מאוד מעניין. (תרגום זה מכונה בטעות תרגום יונתן בן עוזיאל. מדובר בתרגום של התורה לשפה הארמית והוא נכתב בארץ ישראל בערך לפני אלפיים שנה. התרגום הזה הוא לא רק תרגום מילולי, אלא בהרבה מקומות הוא מוסיף כמה מילים שנותנות הבנה בכל הסיפור, וזה מזכיר את פירוש רש"י)

הוא מפרש על המילים "אדמת הכהנים לא קנה" ² "שגמל להם חסד" (תרגי"ו בראשית מ"ז, כ"ב). כלומר, יוסף שילם להם כאן על משהו שהם העניקו לו בעבר. הם עשו ליוסף בעבר טובה גדולה מאד ועל כך הוא שילם וגמל להם טובה תחת טובה.

כולנו מכירים את הסיפור עם אשת פוטיפר שניסתה לשדל את יוסף להיות עמה, ובסוף מסופר "ויעזוב בגדו אצלה וינס" (וישב לט, יב). מה עשתה אשת פוטיפר? מובא בתרגום ירושלמי: "ותקרא לאנשי ביתה" ² "הטילה חלבון ביצה במטתה וקראה לאנשי ביתה והראתה להם²". כלומר, היא 'יצרה' הוכחות ברורות נגד יוסף, ואכן כשבעלה בא הביתה הוא שמע מפיה את כל הסיפור וראה את ה'הוכחות' כביכול, ורצה להרוג את יוסף.

בימים ההם על האשמה כזאת היו הורגים כל אדם, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בעבד עברי. ואם-כן נשאלת השאלה: מה באמת מנע את פוטיפר, שר הטבחים ² שלפי אחד הפירושים תפקידו היה להיות המוציא להורג של פרעה (רשב"ם בראשית לט, א) ³ מלהרוג את יוסף.

בתרגום ירושלמי הוא ממשיך ומספר כי פוטיפר החליט שלפני שהוא חורץ את דינו של העבד האהוב שלו, הוא ילך לשאול בעצתם של 'כוהני הדת', הכמרים של מצרים, שהיו המומחים בבעיות כאלו. מסופר שם: "ולקח אדוניו עצה מן הכומרים ובדקו ומצאו שזה חלבון ביצה ולא הרגוהו" (תרגי"ו בראשית ל"ט, כ). לכמרים היעתה שיטה מיוחדת כיצד לבדוק טענות כאלו; הם שמו את ה'הוכחה' ליד האש והכל הפך לחביתה, וכך כהני הדת הוכיחו שמדובר בחלבון ביצה. שנים רבות לאחר מכן, כשהיה רעב במצרים, יוסף "גמל להם חסד מפני שראו לו זכות כשרצה אדונו פוטיפר להרגו והצילוהו מן המיתה" (בראשית מז, כב).

אבל מפשטות הכתובים ניתן להיווכח שיוסף נתן כבוד ומעמד מיוחד לכוהני דת אחרת.

עגלון שמאמין

מסופר שפעם הבעש"ט שכר בעל עגלה ונסע לאחת מנסיעותיו המרובות בפולין. בימים ההם כל כמה ק"מ היה ניצב שתי וערב (כמו שכאן בארה"ב יש Rest Area), והנוסעים שאינם בני ברית היו עוצרים ומתפללים שם. הבעש"ט נסע אפוא עם אותו עגלון, והם עברו ליד אחת מהתחנות הללו, והבעש"ט מבחין שהעגלון ממשיך בנסיעתו ולא עוצר להתפלל במקום.

הם המשיכו בנסיעתם עוד כמה קילומטרים נוספים, ושוב עוברים ביעף ליד תחנה כזאת, והעגלון שוב לא עוצר להתפלל אלא ממשיך בנסיעתו. פנה הבעש"ט לעגלון והביע את רצונו לחזור לאלתר לעירם. כאשר הם חזרו לעיר, הודיע הבעש"ט לעגלון שהוא מפוטר. לתמיהתו של העגלון השיב לו הבעש"ט שהוא מפטר אותו מפני שלא עצר בתחנות שבהן עוצרים כל בני הדת שלו להתפלל.

שואל אותו העגלון: "מה איכפת לך אם אני 'דתי' או לא, הלא זהו דבר אישי!" השיב לו הבעש"ט: "אם אתה לא מפחד מהאלוקים שלך ⁴ מי יתקע לידי שלא תקום ותרצח אותי?! תשובתו של הבעש"ט לעגלון היתה בבחינת "אם אין יראת אלוקים במקום הזה והרגוני".

היהדות מעוניינת שגם לא-יהודים יהיו דתיים, משום שכאשר אדם מקיים אורח חיים דתי ומאמין באלוקים, הוא יודע שעליו לעמוד לפני בוראו ועליו לתת דין וחשבון על כל מעשיו. עובדת היותו ירא אלוקים מגבירה את הסיכוי שהוא יתנהג יותר טוב (ראה שיחת י"ג תמוז תשכ"ב, 'תורת מנחם' כרך לד עמ' 151).